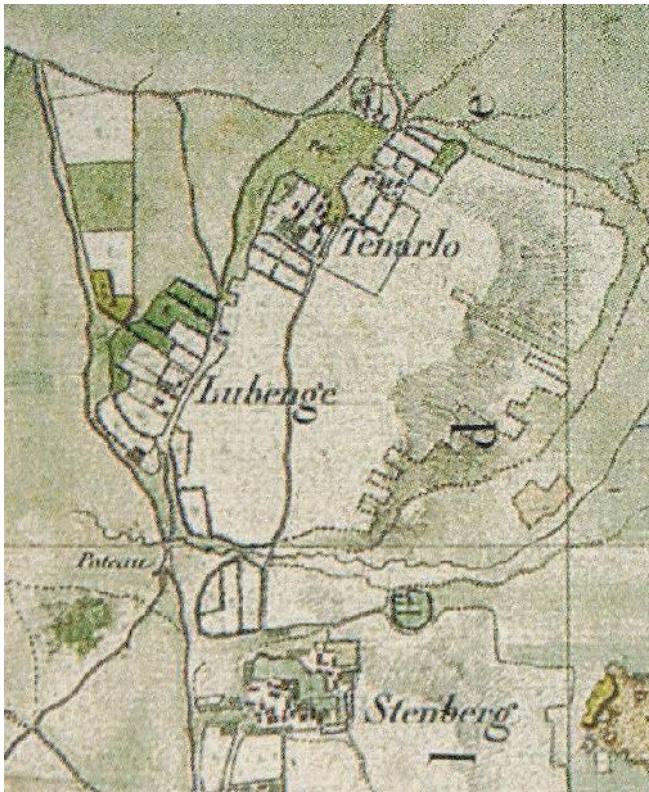

DE ZEVEN HOEVEN

HOOGVEEENSE GROND ALS LEENGOED

©Albert Metselaar, Hoogeveen 2014 albertmetselaar@home.nl

De oudste geschiedenis van het grondgebied van de huidige plaats Hoogeveen hangt nauw samen met die van de marke van Steenberg en Ten Arlo, in het kerspel en de voormalige gemeente Zuidwolde. Dit omdat het dorp Hooge Veen in 1636 werd gesticht op grondgebied van deze marke, en tot de formele overdracht van de ondergrond (1664, door middel van stoklegging) daar juridisch deel van uit bleef maken. Krakeel, Wolfsbos, Centrum, Zuid, Venesluis, De Weide, het was allemaal deel van die marke. Hoogeveen was daarmee in de middeleeuwen en de eerste tijd daarna het gebied van een leengoed zeven hoeven en vijf heren. De ondergrond onder de plaats Hoogeveen was deels veen en slecht toegankelijk, het gebied ten oosten van de Hoofdstraat, en deels weidegrond, de landerijen ten westen daarvan. Ten zuidwesten daarvan lagen enkele hoeven.

Ten Arlo, Luberge en Steenberg, volgens de Franse Kaart van 1811.

Hun gebieden liepen door in het veenland, het moerasgebied ten oosten van de nederzettingen. De grenzen waren onduidelijk.

Zeker is dat de huidige plaats Hoogeveen binnen de grenzen van het leengoed vielen.

Nieulande, Elim, Nieuw-Moscou en het halve Hollandscheveld vielen er buiten.

De bewoningsgeschiedenis van dat gebied gaat verder terug dan de schriftelijke bronnen ons kunnen aangeven. Verondersteld wordt dat de naam Steenbergen herinnert aan een of meer inmiddels verdwenen hunebedden, en dit veronderstelt een bewoningsgeschiedenis van duizenden jaren. De naam Ten Arlo wordt uitgelegd als een samenvoeging van arnu, arend, en lo, een bos met een open plek. "Ten Arlo" betekent dan "In het arendsbos". Waarschijnlijk hebben er dan ook al in de prehistorie boerderijen gestaan in de marke van Steenbergen en Ten Arlo, al ver voordat er sprake was van een marke. Voor het verwerven van landbouwgrond, werd de bosrand stukje bij beetje terug gedrongen. Bomen werden gerooid, grond geëgaliseerd, en de rogge schoot al gauw op..

'Marke' heeft oorspronkelijk de betekenis gehad van 'merk', grens, en is daardoor een door een grens omsloten gebied. De marke van Steenbergen en Ten Arlo was het gebied van een leengoed, een gebied dat oorspronkelijk geen eigendom was van de bewoners, maar van een Heer op de achtergrond. Later werden de eigenerfde boeren eigenaren, of gingen ze zich zo gedragen. Een grondverdeling uit 1641 maakt duidelijk hoe de aandelen van Steenbergen, Ten Arlo en Lubbinge in de marke zich verhielden. De verhoudingen van Steenbergen, Ten Arlo en Lubbinge verhielden zich als 16:16:1. Steenbergen zelf was weer verdeeld in vier aandelen, Ten Arlo in vijf, Lubbinge stond nog weer apart. Maar wel binnen die gezamenlijke marke en het leengoed. De lener was de Heer van Ruinen.

In de eerste helft der 12e eeuw komt een Otto van Ruinen als Heer van Ruinen voor onder de ministerialen (hoge adel, direct geplaatst onder het hoogste gezag) van de bisschop. Zeer waarschijnlijk was deze toen bezitter van zowel de Heerlijkheid, en de daarbij horende 'Zeven hoeven', inclusief het grondgebied onder het dorp Hooegeveen. Nadien kent de geschiedenis een reeks van heren en vrouwen van Ruinen. Het oudste getuigenis van het leen van de zeven hoeven brengt ons naar de 14^e eeuw. Toen waren er onder de boerderijen in het kerspel Zuidwolde aantoonbaar zeven erven, die deel uitmaakten van de leengoederen van de Heer van Ruinen. We vinden de 'Zeven Hoeven' vermeld in een opsomming uit 1387 van de leengoederen van de Arent Huys, Heer van Ruinen. Het gebied van het latere dorp Hooegeveen was 'toebehoren' bij de erven van Steenbergen en Ten Arlo. Zes van de zeven hoeven zijn steeds bekend geweest. Het ging om de Barelds- of Barroltshoeve, de Postinge- of Poestingehoeve (beiden op Steenbergen), de Dingstellingshoeve (later Pinksterman, Pinksterhuis op Ten Arlo), een hoeve op Lubbinge en twee boerderijen 'in de Erle', het 'Hovelingegoed', beide bewoond door een familie Ten Heuvel. De feitelijke belening van deze goederen is doorgestaan in de 15^e en de 16^e eeuw. De goederen waren een leen van de bisschop van Utrecht, de eigenlijke eigenaar op de achtergrond. De bisschop bepaalde wie de Heerlijkheid Ruinen in leen kreeg, en wie daarmee ook het leen van de zeven hoeven kon beheren. Belening kon ook een stap hoger gebeuren. Het werd duidelijk vermeld in 1550, toen Hinrich van Munster in 1590 de Heerlijkheid Ruinen en alle bijbehorende lenen en goederen van de keizer zelf beleend kreeg. We lezen, samengevat, in de oorkonde van het door Karel V uitgegeven leen:

Ruinen was een Vrije Hoge Heerlijkheid, waarbij de Heer van Ruinen zowel de latere als de hogere juridische rechtspraak bezat. Hij kon ook de doodstraf uitspreken. In hoeverre die rechtspraak ook gold, en wanneer dan wel, voor het leengoed van de Zeven Hoeven, is een punt dat niet helder is. We zien een Heer van Ruinen, zoals hij er in de 15^e eeuw uit kon zien.

“1550 april 23. Kaerle (V), keizer, enz. oorkondt, dat voor Maximiliaen van Egmond, graaf van Buren, enz., stadhouder van Vrieslandt, Overijssell, Groningen en de Omlanden, en Goessen van Raesfelt, drost van Twenthe, en Uniko Ripperda als leenmannen, Hinrich van Munster in Deventer upten Xen dach juni in 't jaer ons heren duysent vijffhondert vijff en viertich (10 juni 1545) in de plaats van wijlen Berent van Munster, zijn vader, beleend is met:

- 1. De heerlijkheid en het gericht van Ruynen;*
- 2. De goederen, Buddeldinckwolde, Haekeswolde en ter Balinge genaamd;*
- 3. De goederen, den Oldenhoff en de Nijenhoff genaamd;*
- 4. De tienden te Ruynen en Pette;*
- 5. De goederen, Wulverinck, Ludderinck, Haedeboldinck, Westerbrinck, Broecksinck en Oelde Lanssinck genaamd;*
- 6. De gruit te Ruynen;*
- 7. Zeven hoeven land, die in het kerspel van Zuytwolde gelegen zijn;*
- 8. Het goed, toe Oeldinck genaamd, dat in het kerspel van Dalen gelegen is;*
- 9. De tienden te Gees, dat in het kerspel van (Ooster)Hasselen gelegen is;*
- 10. De grove en smalle tienden, gaande uit de erven Roederinck en Ribbertinck genaamd, die in het kerspel van Dever (Diever) gelegen zijn;*
- 11. Het goed, Westersche Wildenberch genaamd, dat in het kerspel van Oevereysten (Avereest) gelegen is;*
- 12. Het erve, Remmeringe genaamd, dat te Banloe (Ballo) in het kerspel van Rolde gelegen is;*
- 13. Het erve, Nijdinck genaamd, dat in het kerspel van Norch (Norg) gelegen is;*
- 14. De boterpacht, gaande uit de goederen, Buddinckwolde en Upter Bullinge genaamd;*
- 15. De erven, de Hoff toe Welvelde, de luttike Hulscher, Sterkesloe, t Huys ter Beecke, t Huys ter Haer, toe Bartoldinck en dat Velthuys te Hertmen genaamd, die in Twenthe gelegen zijn.”*

Toen de Zeven Provinciën Philips II hadden afgezworen (1581), beschouwden de Staten van Overijssel zichzelf als opvolgers van de bisschop van Utrecht, en gingen deze uiteindelijk bepalen wie er als Heren van Ruinen werden benoemd. Dit tot 1795. In de Drentse praktijk lag de grens van 1581 niet zo duidelijk. Dit mede doordat daarvoor keizer Karel V de belening had gedaan. De daarop volgende belening liep dan ook via zijn zoon Philips II. Daarmee viel de marke van Steenbergen en Ten Arlo en hun aandeel in het Hooge Veen in 1590 nog onder de bezittingen van Spanje, volgens Philips II en Hendrik van Ruinen, al was het gebied toentertijd al lang bezet door de Staatse troepen. De ‘zeven hoeven’ werden afzonderlijk genoemd, toen Philips II opgaf wat Hendrik in 1590 in leen zou krijgen. Latere beleningen liepen via Overijssel. Nog in de belening van 1681 werd in de leenbrief van de Heerlijkheid Ruinen aangegeven dat er ook zeven hoeven in Zuidwolde bij de bezittingen hoorden. Het was stadhouder Willem Hendrik, Prins van Oranje en Nassou, die namens de Staten van Overijssel de belening deed. We lezen in de taal van die tijd over: *“Seven hoeven lants mit horen toebehoren in den kerspel ghelegghen van Suedwolde”* De marke van Steenbergen en Ten Arlo viel volgens de algemeen geldende normen van die

dagen buiten de Heerlijkheid Ruinen in juridische zin, maar bleef onlosmakelijk ermee verbonden als één van de lenen die steeds samen met de Heerlijkheid Ruinen werden beleend. Dit ondanks dat er in 1681 al een dorp Hoogeveen op de oostelijke gronden van de Zeven Hoeven was ontstaan.

Twee Heren, de bisschop en de Heer van Ruinen, als eigenaar en leenheer van de Heerlijkheid. En daar kwam een derde heer bij, een Van Echten. Die werd namelijk eigenaar van Lubbinge en een bos in de marke. De belastingen stonden los van de eigendomsrechten. De Tienden van dit gebied waren apart komen te staan en werden apart beleend. Tienden betekende: de verplichting om een tiende deel van de oogst of het jongvee af te dragen aan een heer of een instantie die de tienden in leen of eigendom had. Deze tienden waren oorspronkelijk ook eigendom van de bisschop van Utrecht, maar werden los van de gronden beleend. Het grondgebied werd beleend aan de Heren van Ruinen. De tienden gingen over in leen van de bisschop op de Heren van Coevorden. Euphemia van Coevorden was de laatste erfdochter van dit geslacht. Ze trouwde met Hendrik II van Borculo, waardoor de Tienden over Zuidwolde in van de familie van de Heren van Borculo kwamen. Hendrik was burggraaf van Coevorden. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Hendrik III van Borculo. Deze beleend in 1275 zijn bloedverwant van moederszijde, Rudolf van Echten, met de Tienden in Echten en Zuidwolde. Dit gebeurde op 30 april 1275. We lezen:

“Allen diegenen die dit instrument zullen inzien wenst Hendrikus Ridder van Borculo en burggraaf van Coevorden voor altoos heil opdat die zaken welke in der tijd geschieden door tijdsverloop niet zouden worden vernietigd of vervallen, daarom pleegt men dezelve in geschifte te brengen van daar is het, dat wij allen en een eigelijk kennelijk hebben willen doen zijn dat wij aan Roelof zoon van den heer Folker Ridder van Echten onze bloedverwant in eeuwig eigendom hebben overgedragen onze grove en smalle tienden gelegen in Echten veen en in Zuidwolde na Zutphens en Echten, uitgezonderd de tienden welke de Freule Sophia en de Freule Hildeburget de Echten aldaar hebben of bezitten. En opdat dit getransporteerde voornoemden Roelof en zijnen erfgenamen en een heden en onherroepelijke eigendom verblijve hebben wij dit instrument door het afdrukken van onze zegel doen bekrachtigen. Gedaan in het jaar duizend tweehonderd vijf en zeventig te Coevorden op de Burgt op Philippi en Jacobidag”

In de eeuwen daarna bleven de Tienden eigendom van de Heren van Borculo. Ze werden iedere keer weer beleend aan de Van Echten. Dit tot het uitsterven van de Van Borculo's en hun opvolgers, de familie Van Bronkhorst, op de helft van de 16^e eeuw. Toen Roelof van Echten leefde, waren de tienden eigendom van de familie Van Limburg Stirum. Roelof was dus geen eigenaar, maar had een positie als een soort ambtenaar, achterlener, vergelijkbaar met de positie van de Steenbergens in het leengoed van de Zeven Hoeven, zoals we nog zullen zien. De tienden konden via vererfing ook uiteenvallen in kleinere porties. Zo was Ten Heuvel rond 1570 jaarlijks 5 ½ schepel rogge schuldig aan de Van Echten. Dit kwam via vererfing terecht bij Reynt van Echten, die het op 14 augustus 1570 weer verkocht aan zijn neef Roelof van Echten. Reynt van Echten had het

gekregen uit de tienden van zijn vader. Vier heren, twee als eigenaar van de hoeven (de bisschop en leenman Heer van Ruinen) en twee heren als eigenaar van de Tienden (de Heren Van Borculo c.q. Van Bronkhorst en de Van Echten's). Een vijfde Heer woonde op de hoeve Steenbergens.

De oudst bekende schulten van Zuidwolde waren Steenbergens. We kennen een schulde Henrick Steenberghe (1417) en schulde Engelberth Steenbarghen (1461). In 1479 beleende Henrich van Munster, Heer van Ruinen, Engelbert Stenberch met vier hoeven *'in zijn Heerlijkheid'*. De Heerlijkheid Ruinen hield dus niet op bij de grenzen van Pesse, zoals later het geval was. Ook de hoeven vielen onder de Heerlijkheid, het juridische rechtsgebied van de Heer van Ruinen. en daarmee moeten we concluderen dat de hele marke van Steenbergens en Ten Arlo onder deze Heerlijkheid viel. De vier hoeven waar het in 1479 om ging waren: de Postingehove, de 'Huijrne und Verijart' (een hoeve op Lubbinge), de Dingstellingshoeve en Baredeshoeve. Engelbert Stenberch kreeg de hoeven in leen op Sint Gregoriesdag, 12 maart 1479. Dat was ooit de dag waarop landerijen werden verhuurd, pachtcontracten gesloten, en dus ook lenen werden gegeven. Engelbert was als achterlener van vier hoeven zelf weer baas over zetboeren op de door hem geleende hoeves. Deze vier hoeves zijn in 1521 door Berend van Munster, Heer van Ruinen, in leen gegeven aan Roelof Steenberch Coeps, Roelof de zoon van Coep Steenberch. Roelof volgde zijn vader op, die de erven ook al had geleend. Ook hier zien we dus erfelijke belening.

De belening van vier hoeven verklaart waarom de familie Steenbergens zo'n centrale rol kon spelen in de geschiedenis van Zuidwolde. Generatieslang was er een Steenbergens als 'achterlener' van vier hoeven een lokaal kopstuk, zeker als hij ook nog werd bekleet met de functie van Schulte. Van de andere drie hoeven, de twee van Ten Heuvel en de 'vergeten' zevende hoeve van Kiers, is in het archief van de Heerlijkheid Ruinen geen leenbrief bewaard gebleven. Waarschijnlijk werden deze drie boerderijen dan ook nooit in een achterleen uitgegeven, maar woonden de boeren die ze beheerden rechtstreeks onder de Heer van Ruinen. In de stukken van de Heer van Ruinen wordt na 1521 nergens meer gesproken over het opnieuw belenen van de vier boerderijen. Als dit wel was gebeurd, dan zou het stuk dat daarop betrekking had zeker zijn aangehaald toen in 1630 de toenmalige Heer van Ruinen alsnog zijn rechten op het gebied wilde doen gelden. Na de dood van Roelof Coops Steenbergens was het afgelopen met het achterleen van de vier hoeven.

Hoe is dat zo gekomen? Een mogelijke verklaring: Roelof Coops Steenbergens was nog jong toen hij achterlener werd. Op zijn oude dag heeft hij zijn boerderij verkocht. Dat was in 1582. Op die boerderij werd later gewoond door zijn kleinzoon Roelof Coops Steenbergens en diens zonen Arend en Lucas. Alle drie waren ze schulde van Zuidwolde. Het moet dus de belangrijkste van de vier boerderijen zijn geweest, de grootste, waar de achterlener Roelof Coops Steenbergens zelf ook had gewoond. Enkele jaren eerder, op 23 januari 1579, was de Unie van Utrecht ondertekend, onder meer door Drenthe. Daarmee schaarde Drenthe zich aan de zijde van de opstandelingen, binnen wat we in het verleden

algemeen kenden als de 80-jarige oorlog (1568-1648) en nu ook als de Nederlandse Opstand. De Heer van Ruinen was een aanhanger van de koning van Spanje. Nog in 1590 kreeg de Heer van Ruinen onder andere het leengoed van de Zeven Hoeven toebedeeld door Philips II. Als Coop Roelof Steenbergen bij de overname van de boerderij in 1582 een relatie met de Heer van Ruinen was aangegaan als achterlener, had hij daarmee ook gekozen voor de kant van Spanje. Hij deed dat niet en bleef daardoor neutraal.

Voorgaande tekst lijkt zichzelf tegen te spreken, waar het gaat om het bezit van Lubbinge. Hoe kon Lubbinge aan de ene kant eigendom kan zijn van de Van Echtsens, en aan de andere kant eigendom van de Van Ruinens, en de familie Steenbergen, als deel van het achterleen van de vier hoeven? De meest voor de hand liggende verklaring is: er waren twee hoeven, waar later de ene boerderij van Lubbinge stond. In de oudste stukken van de Heren van Ruinen komt Lubbinge voor als "Huijrne und Verijart". Dit zijn twee namen. Waarschijnlijk ging het om twee hoeven, 'Huijrne' en 'Verijart'. Omdat ze eenmaal zo omschreven werden, gingen deze namen op deze manier steeds over van het ene naar het andere contract, en kwamen ze als zodanig steeds in de leenbrieven van de Steenbergens. Die hadden echter maar één hoeve op Lubbinge in leen. De andere hoeve is blijkbaar al vroeg overgegaan van de Heren van Ruinen op de familie Van Echten. Waar oude boerderijen in de loop der eeuwen vervangen werden door nieuwe, is de boerderij die de Steenbergens in leen hadden waarschijnlijk afgebroken, en het land in gebruik genomen door de boeren op de hoeven van Steenbergen. Daar werden steeds weer nieuwe boerderijen gebouwd, zodat men wel extra land kon gebruiken. Oftewel: Een van de beide boerderijen van Lubbinge kreeg een opvolger in Steenbergen. Op Lubbinge bleef maar één boerderij over, van de Van Echtsens, maar op papier bleef ook de ene hoeve bewaard die de Steenbergens hadden geleend. Op zich was het niet vreemd dat men een gebied als hoeve aanduidde, waarop geen hoeve stond of meer stond. Op Ten Arlo lag ook het zogenaamde Cloostersland. Dit land had binnen de marke van Steenbergen en Ten Arlo de status van een hoeve, terwijl er geen boerderij op stond.

Nu we dit voorgaande allemaal weten, kunnen we misschien ook begrijpen dat er problemen ontstonden, toen Roelof van Echten in 1626 op de proppen kwam met een prachtig uitgevoerd ruilcontract met Steenbergen en Ten Arlo. Hij had in december van het jaar daarvoor de dominee van Zuidwolde (door hem aangesteld) en 1 boer zover gekregen om in te stemmen met die ruil. Geen van beiden kon aantonen dat hij namens de andere eigeners boeren sprak en tekende. Als Roelof van Echten een deel van het bovenveen van de marke zou mogen afgraven, dan zouden de boeren geen tienden op de turf hoeven te betalen en gratis hun turf mogen afvaren door een nog door Roelof te graven vaart. Hij kreeg van de Drentse staten octrooi, toestemming, om dat veen af te mogen graven. Hij had toen nog geen ondergrond in eigendom, dat bleef van de marke van Steenbergen en Ten Arlo, en was dus geen eigenaar van het gebied. Het was alsof men het graan dat nog op een groot veld stond ruilde met paarden of koeien. Als het graan eraf was gehaald, was het veld van de eerste eigenaren.

Johanna van Ruinen? Geschiedenis kan een stuk dichterbij worden gebracht door gebruik te maken van originele kledij en attributen. Living history bracht in 6-9-2014 het gezin van de Heer van Ruinen tot leven.

De Heer van Ruinen en zijn familie.

Wat voor de een het zelf handelende gebied van de boeren van Steenberg en Ten Arlo was, was voor de ander nog steeds een leengoed met nazaten van horigen, boeren en arbeiders die volledig onder controle stonden van de Heer van Ruinen. Op papier waren de boerderijen van Steenberg en Ten Arlo nog steeds deel van het leengoed van de 'Zeven Hoeven'. Iedere keer weer als de Heerlijkheid Ruinen werd beleend werd dit bevestigd. De 'zeven hoeven' zelf waren voor de toenmalige Heer van Ruinen, Henrick van Münster, iets uit het verleden waar hij geen voorstelling van had. Hij wist waar het leengoed lag maar wist niet welke boerderijen de zeven genoemde hoeven waren. Op 13 maart 1630 werd een briefje gemaakt, waarop een voor een alle hoeven werden genoemd waar iets van bekend was. Van al die hoeven moest uitgezocht worden welke hoeven dat precies waren en wie daar als hereboer of meier woonde. Ook moest worden uitgezocht wie de erfgenamen van Roelof Steenberch waren, de laatste officiële 'achterlener'. De schulten uit de familie Steenberg waren namelijk ook achterlener en hadden daarmee trouw gezworen aan de Heer van Ruinen.

De antwoorden kwamen. De boerderijen werden geïdentificeerd als hoeven op Steenberg, Lubbinge, Pinksterman en Ten Heuvel en de erfgenaam van Roelof Steenberch was in 1630 de toenmalige schulte Steenberg van Zuidwolde. Dat was Roelof Coops Steenberg, schulte in de periode 1599-1630. Omdat de leenbrief sprak van zeven hoeven zou men navragen of Menno van den Cloosters

hoeve misschien de zevende was. Het onderzoek werd afgerond, de huidige bewoners en eigenaren werden gevonden en de zevende hoeve moest Kiers zijn geweest, zo constateerde men. Die boerderij werd in ieder geval in de vervolgstukken als zodanig vermeld. Daarmee werd een rechtstreeks conflict voorkomen tussen Henrick van Ruinen en Roelof van Echten, inmiddels eigenaar geworden van het gebied van Menno van den Clooster. Los van Roelof Steenberch werd in de tekst van 13 maart 1630 geen andere achterlener genoemd. Dit ondersteunt de stelling dat er sprake was van vier hoeven die deel uitmaakten van een achterleen, geleend aan Roelof Steenberch, en drie boerderijen niet in één hand door een derde waren geleend. Die drie hoeven vielen dus nog rechtstreeks onder de Heer van Ruinen.

Al doende werd het Henrick van Münster duidelijk wat Roelof van Echten had gedaan met zijn ruilcontract van 1625 en het octrooi van 1626. Hij liet notaris Wilbrandus Olffeim bij zich komen. Op het Huis te Ruinen werd 25 november 1630 een verklaring opgesteld. We lezen in de taal van die tijd:

“Also einige venen und landerijen up Sütwolde voir desen ahn den Edlen Roloff van Echten tot Echten, tot verscheiden tijden veralienert und avergelaten sindt van einige ingesetenen op Sütwolde to weten und beiden Hovelingen, Stenberge, Lubbinge, Pingsterman, Henrich Johan Kiers und tegenwordigen verwalter des schultambts op Sütwolde derwelken voirvaders haere hoven, darbij die voir gemelte fenen und landerijen ondergehoerig sindt, van minen voirolderen Hern to Rühnen in der tidt to lehne gedragen hebben, und noch ahn mij lehnrörig sint als lehenen der landtschap van Overijssell na uithwisung alder lehenbriefen, welcke unterschiedlicke averlatungen strecken tot groet nadeell, schaden, vermindering verlüist und undienst van mijn lehengerechtigkeit und directum dominium van dieselve hoven mij als lehen herren competerende. In anmerckung dat doer het uitdragen der fenen und veralienering anderer landerijen het vermogen der lehendragers, daarvan voireschreven is, van die liehendiensten to doen ton hoogsten verswackt und tonijete gedaen wordt. So wil ick hiervan für v: al apenbaren notario und getüigen sulckes opentlick hiermit wedersprocken uitdrücklick mij betüiget und mij daertegens bedinget hebben, dat sodane to verscheiden tijden, gedaene averlatungen van fenen und andere landerijen op Sütwolde ahn voirmelten Roloff van Echten, tegens ordinance van lehenrechte büiten mijnen als lehenherren willen und consent te wercke gestellet sijnde, mij nijet sollen hinderlick sijn, und geen effect off bestandigheid nae lehenenrecht sorteren, maer toniete moeten gaen. Und dat ick mij hiermede will voirbehalden hebben, tegens die voirmelte alienatien und averlatungghen der fenen und landerijen op Sütwolde met lehenrecht to sprecken und tonijete to doen. In warer ohrkuhndt deses als baven verhaelet is, versocke ick hiermit u notarium publicum und getüigen ton instandigsten dat van dit mijn protest und bedingent, ein documentum, oder meer documenta und geheijne instrumenti und instrumentorum mij mogten mitgedehlet werden. Actum ahn den hüse Rühnen den 25 novemb. Anno 1630.”

Heren van Ruinen

Beleend met het Hooge Veen, voor zover dat toeviel aan het leengoed van de Zeven Hoeven, in de van de marke van Steenbergen en Ten Arlo. De belening is bekend vanaf 1379. Ze kan ook ouder zijn. Omdat het ging om een pakket van meerdere beleningen, die steeds gelijk leek, is dat zelfs waarschijnlijk. Heren van Ruinen en de Zeven Hoeven:

Otto van Ruinen (1139 en later)

Arnoldus I van Ruinen (vm.1115)

Otto II van Ruinen (vm. 1140)

Arnoldus II van Ruinen (vm. 1165)

Johan I van Ruinen (vm. 1188)

Bartholomeus Mewekindus van Ruinen (vm. 1220)

Johan II van Ruinen (vm. 1260, tot voor 1304)

Bartholomeus II van Ruinen

Johan III van Ruinen (stierf 1378)

Arent Huys van Ruinen (1379-1402)

Johan IV van Ruinen (1402-1411)

Johanna van Ruinen (1411-1478)

Eerst was haar moeder ***Mechtelt Mulert*** als voogd hoofd van de Heerlijkheid, later namen haar echtgenoten waar. Gehuwd 1. ***Beernt van Munster*** en 2. ***Roelof van Laer***. Voor 1465 werd haar het leen enige tijd afgenomen, omdat ze Johan, graaf Ter Hoijsa te Ruinen gevangen hield. Op 27 mei 1465 werd ze opnieuw beleend.

Hendrick van Munster (1478-1510)

Berend van Munster (1510-1545)

Hendrick van Munster (1545-1603)

Hendrick van Munster (1603-1635)

(Hoewel Hoogeveen ook na 1630 formeel nog onder het leengoed van de Zeven Hoeven viel is er geen enkele betrokkenheid meer aantoonbaar van de Heer van Ruinen. Heerlijkheid en leengoed werden opgeheven in 1798.)

Henrick, Heer van Ruinen, keerde zich in zijn notariële verklaring tegen de overdracht van venen en landerijen aan Roelof van Echten. Hij ageerde dus nog in 1630 tegen de overdracht van 1625. Hij verklaarde dat de hoeven in de marken van Steenbergen en Ten Arlo deel waren van de lenen die hoorden bij zijn Heerlijkheid en dat men door de verkoop zijn rechten had geschonden, zijn Heerlijkheid had tekort gedaan en hem schade hadden berokkend, door veen en

landerijen over te dragen, en door de leendiensten niet te eerbiedigen. De boeren van Steenberg en Ten Arlo waren nazaten van horigen van zijn voorouders. Ze vielen nog steeds onder de lenen en leendiensten van zijn Heerlijkheid. Henrick protesteerde tegen hun gedrag. Verkoop van goederen aan Roelof van Echten ging helemaal in tegen het nog steeds geldende leenrecht. Daar kwam nog bij dat het een leen was van Overijssel, waarmee hij dus ook aangaf het niet eens te zijn met het doen van uitspraken van de Landdag van Drenthe over deze venen. Men had hem, Henrick van Ruinen, te accepteren als leenheer, en niemand anders. En in het stuk zegt Henrick feitelijk tegen de hedendaagse lezer: Hoogeveen is van mij, dat heb ik geleend van Overijssel. Hoogeveen is van Overijssel.

Het protest van de Heer van Ruinen speelde in een periode dat sowieso niet helder was welke rechten hij wel of niet had in de toenmalige situatie ten aanzien van oude lenen. Zich ook zo. Maar waren ze feitelijk eigenaren? Het antwoord op deze vraag is tevens het antwoord op de vraag of de boeren van Steenberg en Ten Arlo wel of niet zeggenschap hadden over hun venen en of ze wel of niet de leenheer tekort deden met de ruil van 1625. Het antwoord was uiteindelijk: Ja, diegenen die zich als eigenaren gedroegen van een boerderij in een leen van de Heer van Ruinen zijn feitelijk ook die eigenaren. Dit is echter een formeel juridisch bevochten constatering uit de periode 1630-1640, nadat er ettelijke moeilijkheden waren geweest tussen de boeren in de marke van Ruinen en de Heer van Ruinen. In en voor 1630 was het nog onduidelijk welke rechten de leenheer had. De boeren werden daarna dus ook in leengoederen beschouwd als een vrije boerensamenleving, zonder enig hofhorig verband, die als eigenerfden en vrije mensen eigenaar waren van de marke. Maar nogmaals: dat is het formele standpunt na de jaren 1630-1640. Tegelijkertijd hebben de verklaringen van de achterleners van de familie Steenberg ten aanzien van de Zeven Hoeven duidelijk gemaakt dat er in hun dagen, tot in de 16^e eeuw, wel degelijk sprake was van enige vorm van horigheid met daarmee gepaard gaande vormen van belastingen en/of al dan niet afgekochte diensten. Een achterlener kon alleen baat hebben bij een achterleen als dit ook daadwerkelijk iets inhield en er vanuit zijn positie geld mee te verdienen viel. Kortom, een ingewikkelde situatie, waarbij na de periode 1630-1640 de eigendomsrechten duidelijk lagen: bij de bewoner/eigenaar van de boerderij en niet bij de leenheer. In 1625 en 1630 bestond die duidelijkheid nog niet.

Nog even terug naar de bekende ruilakte van december 1625. Roelof van Echten verwierf door ruiling een stuk bovenveen. De achtergronden van de tienden hebben duidelijk gemaakt dat hij niet bevoegd was om die vrijstelling van turftienden toe te zeggen, want hij was geen eigenaar, hij leende het slechts. De vraag is ook of hij op dat moment wel wettelijk achterlener van de tienden was, want er is geen belening met de tienden bekend nadat deze toegevallen waren aan de Van Limburg Stirums. En zo hij dat wel was, dan nog kon hij er niet mee omgaan alsof het zijn eigendom was, omdat hij toentertijd dan 'slechts' achterlener was. Pas in 1656 is de tiendenkwestie goed geregeld, kon hij ermee omgaan als ware het zijn eigen bezit, en kon dat gedeelte van de ruil van 1625 feitelijk ingaan. De afspraak was dus in 1625 illegaal. Maar uit voorgaande is

duidelijk dat de ruil van de kant van de boeren van Steenberg en Ten Arlo ook niet helder was. Ze ruilen zogenaamd eigen bezit, terwijl het maar de vraag was of dit klopte. De eigendomsrechten hadden ook nog bij de Heer van Ruinen kunnen liggen. De processen over de eigendomsrechten waren in dat opzicht nog niet gevoerd en de Heer van Ruinen claimde zijn rechten. De akte van 1625, het octrooi van 1626 en alles wat daarna van de grond kwam bleef rechtsgeldig, omdat het Drentse recht c.q. Drost, Gedeputeerden, Etstoel en Landdag zich tegen de Heer van Ruinen keerden. Dit alles tijdens de Opstand, wat we vroeger de 80-jarige oorlog noemden. We kunnen constateren dat die oorlog in Drenthe ook politiek werd gevoerd. Inclusief grondpolitiek. Vandaar het felle protest van de Heer van Ruinen van 25 november 1630. Daarmee constateren we ook dat bij het anders uitvallen van de Opstand, de 80-jarige oorlog, ook het recht van de Heer van Ruinen sterker was komen te staan. Met het verdwijnen van de Koning van Spanje en de vrede van 1648 was er pas echt zekerheid over de contracten uit de jaren daarvoor. Dit alles in ogenschouw nemend kunnen we nooit zeggen dat 1625 een juridisch begin was van Hoogeveen. Het was slechts een moment-opname in een eeuwenlange durende juridische strijd.

**Met dank aan de familie Schriemer
ook bekend als de 'Ridders van Friesland'.**